

KIRIM HARBİ SONRASI OSMANLI-İNGİLİZ MİKRODİPLOMASİSİ: SADRAZAM ÂLİ PAŞA’NIN LONDRA SEYAHATİ (1856)*

OTTOMAN-BRITISH MICRODIPLOMACY AFTER THE CRIMEAN WAR:
GRAND-VIZIER ÂLİ PASHA’S VISIT TO LONDON (1856)

Anıl GÖÇ**

Öz

Kırım Harbi, tarihî ehemmiyeti ve neticeleri bakımından 19. yüzyılın merkezinde yer alan bir olaydır. Savaş 1856 Paris Antlaşması ile sona ermiştir. Barış antlaşması müttefikler arasında başarılı bulunarak İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti’nde çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Paris Kongresi’nde Osmanlı Devleti’ni Sadrazam Âli Paşa temsil etmiş ve antlaşmanın imzalanmasından sonra Londra’ya giderek yaklaşık bir ay orada kalmıştır. Paşa’nın bu ziyareti daha önce detaylıca incelenmemiştir. Devrin tanıklarından Ahmed Cevdet Paşa, Ahmed Lütfi Efendi veya Paşanın ilk defa biyografisini yazan Ali Fuat Türkgeldi ile İbnülemin Mahmut Kemal İnal gibi isimler konuya değinmemişlerdir. Oysa bu hadise dönemin siyasi bağlamını ve kamuoyu algısını anlamak bakımından önemlidir. Dolayısıyla bu araştırma, Osmanlı arşiv belgeleri, süreli yayınlar ve diğer kaynaklara dayanarak bu seyahati ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu sebeple Âli Paşa’nın ziyaretinin detayları ortaya çıkarılmakta, diplomatik görünürlük ve dış politika bakımından mana ve önemi sorgulanmaktadır. Netice itibarıyla Âli Paşa’nın seyahati Kırım Harbi sonrasında Osmanlı-İngiltere ilişkilerine ve Londra’daki Osmanlı diplomatik temsilciliğine pozitif katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Harbi, İngiltere, Fransa, Kraliçe Victoria, dış politika, diplomatik temsil, balolar, siyasi görünürlük

Abstract

The Crimean War stands as a central event of the 19th century due to its historical significance and consequences. The war ended with the Paris Treaty in 1856. The Peace Treaty was considered successful by the allies and celebrated with various events in England, France, and the Ottoman Empire. The Ottoman delegation was led by Grand Vizier Aali Pasha in the Congress of Paris. After the treaty, he went to London and stayed there for almost one month. This visit has been overlooked and not examined in detail by scholars.

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihî Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihî Bilim Dalı’nda hazırlanan *Osmanlı Modernleşmesine Levanten Katkısı: Blacque Ailesi (1820-1920)* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Bu doktora tezi TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Programları Başkanlığı (BİDEB) 2211-A Yurt İçi Genel Doktora Burs Programı kapsamında desteklenmektedir.

** *Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul / Türkiye, history.anilgoc@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9959-0052*

Contemporary witnesses such as Ahmed Cevdet Pasha, Ahmed Lutfi Effendi or the first biographer of the Pasha, Ali Fuat Türkğeldi and Ibnulemin Mahmut Kemal Inal did not mention this visit. However, it has a significant role in understanding the political context and public perceptions of the time. Therefore, this study aims to reveal this journey's details based on the Ottoman Archive papers, illustrated newspapers, and other sources. Moreover, it presents the details of Âli Pasha's visit and tries to understand its meaning in terms of diplomatic visibility and foreign policy. In conclusion, Âli Pasha's visit contributed to Ottoman-British relations and provided significant benefits to the Ottoman legation in London in the aftermath of the Crimean War.

Keywords: Crimean War, British, France, Queen Victoria, foreign policy, diplomatic representation, diplomatic balls, ruler visibility

Giriş

Kırım Harbi sadece kronolojik olarak değil, bıraktığı etkiyle de 19. yüzyılın merkezinde yer alan bir hadisedir. Temelde Osmanlı Devleti'yle Fransa ve Rusya arasındaki tartışmalarla başlayan süreç 1853-1856 yılları arasını kapsayan bir Avrupa savaşına dönüşmüştür. Osmanlı'nın Katolik ve Ortodoks tebaası arasında Kudüs'teki kutsal makamlar üzerinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar, Rusya'nın Ortodoksları himaye politikası; Fransa İmparatoru III. Napolyon'un ise iktidarına dinî bir kuvvet kazandırmak için Katoliklerin lideri rolünü üstlenmesi sebebiyle uluslararası bir kriz haline gelmiştir. Netice itibarıyla bu kriz Avrupa devletlerinin Rusya'ya karşı birleştiği bir savaşı ortaya çıkarmıştır.¹

Kırım Harbi yeni ulaşım ve iletişim araçlarını yaygınlaştırmış, insan hareketliliği sebebiyle sosyal hayatı değiştirmiş, toplumlar arasındaki etkileşimi artırmıştır. Hem savaş vesilesiyle Osmanlı Devleti'ne gelen yabancıların etkisi hem de ittifak sebebiyle Avrupa'yla kurulan ilişki dolayısıyla gerek gündelik hayatta gerekse resmî ve kurumsal yapılarda birtakım yenilikler meydana gelmiştir. Esasen görsel ve işitsel araçlarla, ulaşım ve iletişim imkânlarındaki gelişim 19. yüzyılın geneline yayılmış bir olgudur. Jürgen Osterhammel bu yüzyılı değerlendirirken görsel ve işitsel algılara hitap eden dönüşüme dikkat çekmiştir. Bu bağlamda uluslararası sergileri örnek gösteren yazar, ülkelerin bu gibi etkinlikler vesilesiyle teknolojik ve ekonomik güçlerini sergilediklerini vurgulamıştır.²

İktidar ve hükümdarın sembollerle kamuoyunda bir şekilde görünür kılınması eski devirlerden beri süregelen bir pratikti. Bu sebeple küçük bir madeni paradan devasa binalara kadar kamusal alanı kaplayan birçok noktada hükümdarın sembol ve alametleri kullanılmıştır.

1 Kırım Harbi için bk. Candan Badem, *Kırım Savaşı ve Osmanlılar*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017; Mehmet Çetin, *Kırım Savaşı Emperyal Güçlerin Dünya Savaşı Pratiği*, Avrasya Araştırma Enstitüsü, Almatı 2016; Clive Ponting, *Kırım Savaşı*, çev. Hakan Abacı, Alfa Yayınları, İstanbul 2015; Sir Adolphus Slade, *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*, çev. Candan Badem, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul 2012; *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)*, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2006; Alan Palmer, *The Crimean War*, Dorset Press, New York 1992; Ali Fuat Türkğeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987; Harold Temperley, *England and The Near East: The Crimea*, Longmans, Green and Co, London 1936.

2 Jürgen Osterhammel, *The Transformation of the World*, Princeton University Press, Princeton 2009, p. 14-15.

Benzer şekilde âdet ve merasimler de görünürlüğün öne çıktığı uygulamalardır. Osmanlı Devleti'nde hükümdardan toplumdaki bireylere kadar yayılan bir dizi geleneğin yanı sıra, cülus, kılıç kuşanma, elçi kabulü, şehzadeler için bed-i besmele, hatim, sünnet törenleri, bayramlar vb. gibi birçok uygulama esasen siyasi görünürlüğü içerisinde barındıran unsurlardır.³

Kırım Harbi devrinde başta askerî maksatlarla gelişen ulaşım ve iletişim imkânları, bilgi dolaşımının hızlanıp yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu zeminde telgraf kullanımının yaygınlaşması, propaganda ve kamuoyunu şekillendirmek için savaş muhabirliğiyle görsel unsurların önem kazanması gibi gelişmeler örnek gösterilebilir. Böylece savaş ve siyasetin kamuoyundaki algısını şekillendirmek, görselliği dış politika ve kamuoyu diplomasisinde kullanmak gibi pratikler önem kazanmıştır. Yine bu devirde fotoğrafın ortaya çıkışıyla beraber basın ve kamuoyunu yönlendirme şekilleri de değişmiştir. Süreli yayınlar ve kitaplarla yaygınlaşan tasvirler siyasi kavramları somutlaştırmaya başlamıştır. Bu bakımdan siyasi görünürlük (ruler visibility) gittikçe dikkate değer bir olgu haline gelmiştir.⁴

Kamusal alandaki siyasi görünürlüğe benzer şekilde, diplomatik davetlerdeki temsil yöntemleri de sembolik ve politik manalar içeren uygulamalardır. Dolayısıyla Kırım Harbi sonlandıktan sonra barışı kutlamak maksadıyla düzenlenen diplomatik balolar hem siyasi görünürlük bakımından ön plana çıkmış hem de ittifakı güçlendirecek birer dış politika unsuru olarak kullanılmıştır. Bu cümleden olarak Sultan Abdülmecid'in İstanbul'daki İngiltere ve Fransa Elçiliklerinin balolarına katılması dikkate değer bir gelişmedir. Ahmed Cevdet Paşa, padişahın 1 Şubat 1856'da (24 Cemaziyelevvel 1272) İngiliz Elçiliğinin balosuna katılmasını bir nevi İngiltere'ye iltifat olarak değerlendirmiştir ki bu durum balonun siyasi görünürlük bakımından bilinçli bir şekilde kullanıldığını gösterir.⁵ Fransız Elçisi Antoine Edouard Thouvenel ise 4 Şubat'ta bir balo düzenlemiştir ve padişahın benzer şekilde bu davete iştirak etmesi de müttefikler arasında bir denge gözetildiğini göstermektedir.⁶ Nitekim ilgili tarihlerde İngiliz Elçi Stratford Canning ile Fransız Elçi Thouvenel arasındaki rekabet dikkate alındığında, Osmanlı'nın bu gibi etkinlikleri diplomatik görünürlük ve dış politikada bir denge unsuru olarak kullanması anlaşılır bir tercihtir.

Sultan II. Mahmud daha önce özellikle tuğrasını ve tasvirini resmî kurumlarla kamusal mekânlarda sergileterek siyasi görünürlüğü iç politikada etkin biçimde kullanmıştı.⁷ Sultan

3 Ali Akyıldız, *Kral Öldü Yaşasın Kral Osmanlı'da Cülus, Vesaret ve Meşruiyet*, Timaş Yayınları, İstanbul 2021; Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merasimler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, haz. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.

4 Osmanlı Devleti'nde siyasi görünürlük (ruler visibility) hakkında bk. Yüksel Çelik, "II. Mahmud Devrinde Değişen Siyasi Sembolizm, Hükümdarın Görünürlüğü ve Ta'lik-i Tasvir-i Hümayun Merasimleri", *Aşk ile Çalışan Yorulmaz Ali Akyıldız Armağanı*, C. 2, Timaş Yayınları, İstanbul 2024, s. 91-128; Darin Stephanov, *Ruler Visibility and Popular Belonging in the Ottoman Empire, 1808-1908*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2019.

5 Cevdet Paşa, *Tezâkir 1-12*, ed. Cavid Baysun, TTK, Ankara 1953, s. 61-62.

6 Yüksel Çelik, Fatih Yeşil, *Osmanlı Modernleşmesinde Tereddüt ve Teceddüt Yılları (1768-1908)*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2023, s. 187-188.

7 Çelik, "II. Mahmud Devrinde Değişen Siyasi Sembolizm, Hükümdarın Görünürlüğü ve Ta'lik-i Tasvir-i Hümayun

Abdülmecid'in ise bizzat balolara katılması, aynı pratiğin bir adım daha ileriye taşınarak dış siyasette de kullanılması anlamına geliyordu. Dolayısıyla bu çalışmada ele alacağımız Âli Paşa'nın İngiltere ziyareti ve Londra'daki Osmanlı Sefaretinde düzenlenen balo da aynı politikanın bir devamı olarak görülebilir. Bu sebeple Âli Paşa'nın ziyareti siyasi görünürlük, diplomasi ve dış politika açısından benzer davetlere örnek olarak ele alınacaktır.

1. Âli Paşa ve Paris Kongresi

Kırım Harbi'nde Osmanlı Devleti'yle İngiltere ve Fransa arasında kurulan ilişki bir kutsal ittifak şeklinde algılanmış, bu devletlerin liderleriye Avrupa hukukunu ve hürriyetini savunan hükümdarlar olarak kamuoyuna sunulmuştur. Fakat savaşın sonlarına doğru İngiltere ve Fransa arasında fikir ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. İngiltere savaşı sonuna kadar sürdürüp Rusya'yı kendi isteklerine yönelik bir barışa mahkûm etmek istemiştir. Fransa ise daha fazla insan ve para kaybından çekinerek bir an önce savaşı bitirme düşüncesindeydi. Bunun yanı sıra Fransa'nın Süveyş Kanalı projesi de İngiltere'yi huzursuz etmişti.⁸ Müttefikler arasındaki bu ayrışma Osmanlı başkentine taşınan bir dizi politik çekişmeyi beraberinde getirmiştir. Netice itibarıyla bu diplomatik rekabet Osmanlı iç politikasına da yansımış ve Sadrazam Mustafa Reşid Paşa 1855'te görevden ayrılmak zorunda kalmıştır.⁹ Bu sırada Kırım Harbi'ni sonlandırmak üzere Viyana'da toplanan konferansta bulunan Âli Paşa Sadrazam olmuştur.¹⁰

Kırım Harbi'ni sonlandıracak antlaşmanın şartları büyük ölçüde 1855 yılındaki Viyana Konferansı ile şekillendirilmiştir.¹¹ Bunun ardından 25 Şubat-30 Mart 1856 tarihleri arasında toplanan Paris Kongresi'nde Osmanlı Devleti'ni yine Sadrazam Âli Paşa temsil etmiştir.¹² Mustafa Reşid Paşa'nın oğlu ve devrin Paris Sefiri Mehmed Cemil Bey ise kongreye ikinci temsilci olarak katılmıştır. Belgelerin hazırlanması ve resmî yazışmalar gibi görevleri de Paris Sefaretinin Fransızca Başkâtibi Edouard Blaque üstlenmiştir.

Merasimleri", s. 106-24; Darin Stephanov, "Sultan Mahmud II (1808-1839) and the First Shift in Modern Ruler Visibility in the Ottoman Empire", *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, C. 1, S. 1-2 (2012), p. 129-48.

8 Çelik, Yeşil, *Osmanlı Modernleşmesinde Tereddüt ve Teceddüt Yılları (1768-1908)*, s. 181-185; Faruk Bilici, *Süveyş Kanalı ve Osmanlı İmparatorluğu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2024, s. 25 vd.; Midhat Sertoğlu, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. VI, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s. 3060-64.

9 Fransa, Reşid Paşa'nın İngiltere lehinde hareket ederek Süveyş Kanalı projesini engellemeye çalıştığı kanaatindeydi. Reşid Paşa'nın bu yolda Mısır Hidivi'nin eniştesi Yusuf Kamil Paşa'ya yazdığı bir mektup Fransa Maslahatgüzarı Benedetti'nin eline geçmişti. Bunun üzerine siyasi baskılar artınca Reşid Paşa görevden ayrılmak zorunda kalmıştır (Durand de Fontmagne, *Kırım Harbi Sonrasında İstanbul*, çev. Gülçiçek Soytürk, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s. 154-55).

10 İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s. 12.

11 Cezmi Karasu, "Kırım Savaşı Sırasında Sonuçsuz Bir Barış Girişimi Olarak Viyana Konferansı (15 Mart-4 Haziran 1855)", *Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, (1997), s. 116-130.

12 Fuat Andıç, Süphan Andıç, *Kırım Savaşı Âli Paşa ve Paris Antlaşması*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 47 vd.

Kırım Harbi'ni sonlandıran Paris Antlaşması imzalandıktan sonra barışı kutlamak için başkentlerde birçok etkinlik düzenlenmiştir. Diplomatik balolar, ziyafetler, resmî kurumların ışıklarla süslenmesi, nümayişler, sergiler, açılışlar, çeşitli davetler ve diğer etkinlikler bunlara örnek gösterilebilir. Nitekim Âli Paşa'nın İngiltere ziyareti de böyle bir zeminde gerçekleşecektir.

Paris Barış Antlaşması 30 Mart 1856'da imzalandıktan sonra padişah tarafından onaylanması için İstanbul'a gönderilmiştir. Âli Paşa ise Paris'te kalarak İstanbul'dan tasdikli nüshanın getirilmesini beklemiştir. Zira antlaşmaya taraf devletler onayladıkları nüshaları birbirlerine takdim edeceklerdi. Fransız basını bu sürecin nisan ayı sonlarını bulacağını tahmin etmişti.¹³

Kongreden sonra barış antlaşmasını kutlamak için Paris'te bir dizi etkinlik düzenlenmiştir. Öncelikle 10 Nisan Perşembe günü Osmanlı Sefaretinde bir balo verilmiştir. Fransız resmî gazetesine göre bu davetin ihtişamı sefarette daha önce tertiplenen tüm baloların önüne geçmişti.¹⁴ Balo salonu yeşil örtüler ve çiçeklerle göz kamaştırıcı bir şekilde süslenmişti. Ziyafet salonunda ise üç büyük büfe hazırlanmıştı. İki salonun ucunda altından mamul kartal heykelleri dikkat çekiyordu. İmparator III. Napolyon saat 10-11 sularında sefarete gelmiş ve Sadrazam Âli Paşa ile Paris Sefiri Mehmed Cemil Bey tarafından karşılanarak dans salonunun yanındaki odada misafir edilmişti. Âli Paşa günün anlamına uygun olarak Légion d'Honneur nişanını takmıştı. İmparator Osmanlı temsilcileriyle sohbet edip balo salonlarını gezmiş ve bir müddet sonra balodan ayrılmıştır. Prens Napolyon başta olmak üzere hanedan üyeleri, Fransız bakanlar, belli başlı tüm kordiplomatik, yüksek rütbeli devlet memurları, subaylar, yargıçlar ve önde gelen siyasetçilerin katıldığı balo sabah 3-4 sularına kadar devam etmiştir.¹⁵

12 Nisan Cumartesi akşamı ise Tuileries Sarayında imparator tarafından Paris Kongresi katılımcılarının şerefine bir ziyafet verilmiştir. Osmanlı Sefaretindeki baloya davet edilen zevatın büyük kısmı bu yemeğe de katılmıştır. Masada İmparator III. Napolyon'un sağında İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Clarendon solunda ise Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Buol oturmuştur. İmparatorun tam karşısında kuzeni Prens Napolyon yer almış, onun da sağında kongredeki Rusya temsilcisi Kont Orloff, solunda ise Sadrazam Âli Paşa oturmuştur. Ziyafet saat 10 sularına kadar devam etmiş ve imparator gecenin sonunda kadehini kaldırarak şu yolda bir konuşma yapmıştır: "Kadehimi hükümdarlar arasında yeniden tesis edilen bu bahtiyar birlikteliğe kaldırıyorum. Bu birlik şayet daima hakka, adalete ve halkın sahici ve meşru çıkarlarına dayanırsa kaim olacaktır."¹⁶

Âli Paşa bu davetlerden sonraki günlerde antlaşmanın tasdikli nüshasının İstanbul'dan gelişini beklemiştir. Bu arada Mehmed Cemil Bey'le beraber imparatorluk matbaasını gezmiş, H. Herz mağazasını ziyaret ederek Paris fuarında sergilenen bir piyanoyu satın almıştır.¹⁷

13 *La Patrie*, 13 Nisan 1856; 19 Nisan 1856.

14 *Le Moniteur Universel*, 12 Nisan 1856.

15 *Journal de la Ville de St. Quentin*, 13 Nisan 1856.

16 *Le Moniteur Universel*, 13 Nisan 1856; *La Presse*, 13 Nisan 1856.

17 *La Presse*, 26 Nisan 1856; 28 Nisan 1856.

Nihayet 28 Nisan'da antlaşmaların tasdikli nüshaları gelmiş ve düzenlenen bir törenle Paris Kongresine katılan devletlerin temsilcileri arasında değiştirilmiştir.¹⁸ Böylece Âli Paşa Paris'teki görevini tamamlamıştır. Londra'ya gitmek üzere Paris'ten ayrılmadan önce 4 Mayıs'ta son defa imparatorla görüşüp vedalaşmıştır.¹⁹

2. Londra'da Bir Osmanlı Sadrazamı

Âli Paşa daha önce 1838-39 yıllarında hâmisî Mustafa Reşid Paşa'nın İngiltere elçiliği sırasında sefaret müsteşarı olarak Londra'da bulunmuştu.²⁰ Ancak bu defa Sadrazam sıfatıyla ve yüksek bir statüyle bu ülkede bulunacaktı. Paşanın planına göre Londra'ya 10 günlük bir ziyaret yapılacaktı. Maksat hem ittifakın kazandığı zaferi ve barışı kutlamak hem de Sultan Abdülmecid'in hediyelerini bizzat takdim etmekti. Ayrıca diğer ülke elçiliklerinde olduğu gibi Londra'daki Osmanlı Sefaretinde de bir balo verilecekti.²¹ Osmanlı Devleti'nin İngiltere Sefiri Kostaki Musurus Bey²² organizasyonu yakından takip ediyordu ve Kraliçe Victoria'nın eşi Prens Albert'e de bir kıta Osmanlı Nişanı hediye edilirse kraliçenin pek memnun olacağını belirtmişti. Âli Paşa 30 Mart 1856 tarihli telgrafla bu gelişmeleri başkente aktarmıştı. Nitekim Prens Albert'e nişan takdimi hususu Sultan Abdülmecid tarafından da uygun bulunmuştur.²³

Musurus'un Osmanlı Hariciye Nezaretine gönderdiği 18 Nisan 1856 tarihli yazısına göre, İngiltere parlamentosu Paris Antlaşmasını tasdik etmek için gün sayıyordu ve dış politika sakindi. Başbakan Lord Palmerston ve hükûmet üyeleri antlaşmadan dolayı hoşnuttu. Palmerston, Sadrazam Âli Paşa'nın Paris Kongresinde gösterdiği beceri ve gayret için de memnundu. Musurus'a bunları açıkça belirterek, Londra ziyareti münasebetiyle Sadrazam ile bizzat görüşme fırsatı bulacakları için duyduğu memnuniyet ve mutluluğu vurgulamıştı.²⁴

18 *La Presse*, 28 Nisan 1856.

19 *Le Constitutionnel*, 4 Mayıs 1856.

20 İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 6.

21 Âli Paşa hakkında Almanca bir biyografi yazan Rasim Marz Paşanın seyahatinden birkaç cümleyle bahseder (Rasim Marz, *Ali Pascha-Europas Vergessener Staatsmann*, Frank & Timme, Berlin 2016, p. 133-34). Kostaki Musurus hakkında hazırlanan yüksek lisans tezinde ise, konunun kapsamı gereği, detaylara girilmeden Paşanın ziyareti ve Osmanlı Sefaretindeki balodan kısaca bahsedilmiştir (Muhammed Said Kardaş, *Kostaki Musurus Paşa'nın Londra Sefirliği (1853-1856)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2023, s. 58-59).

22 Kostaki Musurus için bk. Sinan Kunalalp, "Bir Osmanlı Diplomati Kostaki Musurus Paşa 1807-1891, *Belleten*, XXXIV/135, (1970), s. 421-435; Nurdan Şafak, *Bir Tanzimat Diplomati Kostaki Musurus Paşa (1807-1891)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006; Muhammed Said Kardaş, *Kostaki Musurus Paşa'nın Londra Sefirliği (1853-1856)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2023.

23 T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Hariciye (İ.HR) 129/6579, (30 Mart 1856).

24 "Lord Palmerston ve vükela-yı saire gerek muahede-i sahiha-i mezkûreden ve gerek Paris meclisi mükâlemesinin netayîç-i mecmuasından hoşnut olmaya devam etmektedirler. Lord mumaileyh zat-ı hazret-i sadaret-penahînin meclis-i mükâlemede müzakerat-ı mühimme-i sahiha hakkında ibraz ve ispat ettiği maharet ve hamiyet ve gayret-i vataniyeden ne derecelerde memnun olduğunu ve müşarünileyh hazretlerinin karibin Londra'ya azimet edeceği cihetiyle kendisiyle vuku bulacak mülakattan ne suretle müteşekkîr ve mesrur olacağını mükerreren beyan ve izah

Musurus'un 28 Nisan 1856 tarihli yazısında bildirdiğine göre balo için Kraliçe Victoria'ya davetiye gönderilmişti. Dışişleri Bakanı Lord Clarendon ise kraliçenin 10 Mayıs'a kadar programının dolu olduğunu ve 10-26 Mayıs tarihleri arasındaysa Osborne'a gideceğini bildirmiştir. Musurus konuyu Âli Paşa'ya sormaya vakti olmadığını düşünerek planı aksatmamak ve Lord Clarendon'u cevapsız bırakmamak için 27 Mayıs tarihini seçmiştir. Fakat Âli Paşa'nın katılıp katılmayacağı konusunda kesin bir taahhüt vermemiştir. Bilhassa Musurus'un bu etkinliğin diplomatik görünürlük, dış politika ve ikili ilişkilerdeki önemini tamamen kavradığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu yaklaşım söylemlerinde açıkça kendini göstermektedir. Bu organizasyonu düzenlemekten duyduğu mutluluğu belirterek, baloyu Osmanlı ve müttefik devletlerin şanına layık bir şekilde icra etmek için gayretle çalışacaklarını bildirmiştir.²⁵

Âli Paşa İngiltere ziyareti için Calais'dan Dover'e geçerek Birmingham Royal Ship Hotel'e varmış ve akşam yemeğinden sonra South-Eastern Railway treniyle yola devam etmiştir. Paşa maiyetiyle beraber 6 Mayıs 1856 gecesi geç saatte Londra'ya ulaşarak Claridge's Hotel'e yerleşmişti. İngiliz gazetesinin bildirdiğine göre Âli Paşa'nın heyeti en az 17 kişiden oluşuyordu.²⁶ Nitekim İngilizce bilen Edouard Blacque'ın da bu heyet içerisinde olduğu bilinmektedir.

İngiltere başkentindeki davet programları oldukça yoğundu. 7 Mayıs Çarşamba günü Londra Belediye Başkanı tarafından Mansion House'ta bir ziyafet verilmiş ve İngiltere hükûmetinin önde gelen memurlarıyla beraber Musurus da bu davete iştirak etmiştir.²⁷ 8 Mayıs Perşembe günü ise Kraliçe Victoria'nın emriyle Buckingham Palace'ta 2 bine yakın davetlinin katıldığı büyük bir balo düzenlenmiştir. İngiliz gazetesindeki habere göre Âli Paşa da resmî elbisesiyle gayet şık bir şekilde davete katılarak dikkatleri üzerinde toplamıştı.²⁸

Barış kutlamaları 9 Mayıs'ta Crystal Palace'ta devam etmiş ve burada Baron Carlo Marochetti'nin Kırım Harbi anısına tasarladığı "Scutari Monument" (Üsküdar Anıtı) ile "Peace Trophy" (Sulh Yadigârı) adlı heykeller sergilenmiştir. Üsküdar Anıtı granit taklidi bir mermerden yapılmış bir sütundu ve kaidesinin dört tarafında melek figürleri mevcuttu. Üzerinde "Burada 1854-5-6 yıllarında, Kraliçe Victoria devrinde Türkiye'yi müdafaa ederken yiten askerler ve subaylar yatmaktadır" (Here are buried soldiers and officers who fell in the defence of Turkey, in the years 1854-5-6, in the reign of Queen Victoria) yazıyordu. Peace Trophy (Sulh Yadigârı) adlı diğer heykel ise altın ve gümüşten mamul, sağ elinde barışı simgeleyen zeytin dalı tutan bir insan figürüydü (bk. Ek. 4).²⁹

etmiştir." (BOA, İ.HR 131/6672 lef 1, 18 Nisan 1856).

25 "İşbu neticeyi hem Devlet-i Aliyye'ye mucib-i şan ü şeref ve hem de haşmetlü kraliçe hazretlerine suret-i memnuniyet olacağı veçhile istihsale muvaffak olduğumdan kendimi mesut add ederek balonun zat-ı şevket-simat-ı cenab-ı padişahının ve müttefikin-i mefhamelerinin şan ü şeref-i celillerine layık veçhile icrasında her türlü gayret ve ikdamatta kusur etmeyeceğimizi hak-i pay-ı âli-i nezaret-penahilerine temin edebileceğim cihetle ..." (BOA, İ.HR 131/6672 lef 2, 28 Nisan 1856).

26 *The Morning Post*, 7 Mayıs 1856, s. 5.

27 *The Times*, 9 Mayıs 1856, s. 5.

28 *The Sun*, 9 Mayıs 1856.

29 *The Times*, 10 Mayıs 1856, s. 9.

Scutari Monument (Üsküdar Anıtı) adına uygun bir biçimde 1858’de Üsküdar Haydarpaşa’daki İngiliz mezarlığına konulmuştur.³⁰ Bu mezarlık Kırım Harbi esnasında İngiliz kuvvetlerinin karargâhını kurduğu bölgede oluşturulmuştu. Dolayısıyla anıtın, üzerine yazılan sözlerle bir arada düşünüldüğünde, zamanla ve mekânla ne derecede anlamlı bir bütünlük oluşturduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Son tahlilde bu da siyasi görünürlüğü bir başka örneği olarak okunabilir. Nitekim Haydarpaşa Mezarlığı, Kırım Harbi’ndeki Osmanlı-İngiltere birlikteliğinin günümüze ulaşan nadir tarihi sembollerinden biri olarak dikkat çekmektedir.

Âli Paşa 10 Mayıs’ta İstanbul’a bir telgraf göndererek, 27 Mayıs’ta Osmanlı Sefaretinde düzenlenecek baloya katılacağı için ziyaretinin uzayacağını bildirmiştir.³¹ Bu davetin özellikle padişahın ve devletin şanına layık olması gerektiği düşünülüyordu. Bu sebeple masraflar için hazineden 150 bin Frank tedarik edilmiştir.³² Dolayısıyla Osmanlı diplomatlarının bu gibi davetlerin siyasi görünülük bakımından içerdiği mana ve önemi kavradıkları anlaşılmaktadır.

Musurus’un 12 Mayıs 1856 tarihli yazısına göre, Kraliçe Victoria’nın annesi Kent Düşesi Marie Louise Victoire da baloya davet edilmişti. Kendisi baloya katılamayacağını bildirse de sefaretî ziyaret edeceğini söyleyerek 10 Mayıs’ta bu vaadini gerçekleştirmişti. Saat iki buçuk sularında Osmanlı Sefaretine giden Düşes burada Sadrazam Âli Paşa’yla görüşmüştü. Sultan Abdülmecid tarafından Kraliçe Victoria ile Prens Albert’e gönderilen hediyelerden duyduğu memnuniyeti belirterek Mecidiye Nişanı’nın da pek güzel ve kıymetli olduğundan bahsetmişti. Musurus’un belirttiğine göre Kraliçe Victoria da 8 Mayıs’taki baloda hediyelere epey ilgi göstermiş ve hem Musurus’a hem de Sadrazam Âli Paşa’ya iltifat ederek memnuniyetini ifade etmişti. Ayrıca Düşesin ziyaretine de özel bir önem atfetmiştir. Kraliçenin annesi daha önce böyle gündüz vakti hiçbir sefaretî ziyaret etmediği için Musurus bunu kendilerine mahsus bir jest gibi görmüştü ve İngiltere’de olumlu tesirleri olacağını düşünmüştür.³³ Fakat devrin basınında bu ziyarete dair herhangi bir habere rastlanmamaktadır. Bu sebeple Musurus’un kendi misyonunu daha başarılı göstermek için ziyarete ekstra önem atfettiği söylenebilir.

Kraliçe Victoria 10 Mayıs’ta Osborne’a gitmek üzere Londra’dan ayrılmıştır.³⁴ Bu esnada Kraliçenin geziden döndükten sonra 27 Mayıs’ta Osmanlı Sefaretindeki baloya katılacağı duyulmuştu. Bu dönemde İngiliz basınında görülen bazı haberler balonun nasıl algılandığını ve ne derecede önemsendiğini göstermektedir. Kraliçenin sefaretî ziyareti Osmanlı padişahına

30 Kaan Sag, “The Scutari Monument in Istanbul: The Introduction of Victorian Monumental Language to Ottoman Society,” *Sculpture Journal*, 23/3, (2014), p. 280.

31 BOA, İ.HR 130/6670, 10 Mayıs 1856.

32 “Bu balonun dahi icrasına şan-ı âlinin her suretle gözetilmesi lazımeden bulunmasıyla masarifi için mukaddemkine tatbiken 150 bin Frank alınması...” (BOA, İ.HR 130/6670 lef 3, 10 Ramazan 1272; Hariciye Nezaretî Mektubi Kalemî (HR.MKT) 146/95, 27 Ramazan 1272).

33 “Düşes de Kent’in sefaret-i seniyyeye bu veçhile vuku bulan ziyareti İngilterece emsali nâ-mesbuk bir riayet-i mahsusa eseri olduğu cihetle buraca pek büyük tesiri mucip olup vâkıâ kraliçe hazretlerinin validesi şimdye kadar hiçbir sefire ve ne de başka bir zata gündüz vizite verdiği görülmüş şeylerden değildir.” (BOA, İ.HR 131/6695 lef 1, 12 Mayıs 1856); *Journal de Constantinople*, 22 Mayıs 1856.

34 *The Times*, 12 Mayıs 1856, s. 8.

karşı büyük bir iltifat şeklinde değerlendirilmiş ve bu balonun İstanbul'daki İngiltere Elçiliğinde düzenlenen davete bir mukabele olduğuna dikkat çekilmiştir:

Bir hükümdarın sefarethaneyi ziyaret etmesi, hem o sefirin temsil ettiği monarka yüksek bir iltifat, hem de temsilcisine gösterilen kraliyet teveccühü ve zarif bir alçakgönüllülük işareti olması münasebetiyle, her zaman büyük bir ayrıcalık addedilir. Dolayısıyla ayın 27'si salı gününde, Majestelerinin Bryanston Square'deki sefarethanede düzenlenecek baloya iştirak ederek St. James' Court'taki Türk Sefir Ekselansları Bay Musurus'u onurlandıracağını duyuruyoruz. Bu denli bir ziyaret sadece Britanya temsilcisi Viscount Stratford de Redcliffe tarafından Boğaz'da verilen ve padişahın olağanüstü bir surette teşrif ederek iltifat gösterdiği baloya bir mukabele olarak değil, aynı zamanda sefir ve Madam Musurus'a karşı Britanya hükümdarının duyduğu iyi hislerin müstesna bir örneği olarak okunabilir.³⁵

Osmanlı Sefaretinde süren balo hazırlıkları çerçevesinde Londra Sefiri Kostaki Musurus'un eşi olarak kendisini ev sahibi addeden Anna Musurus'un bazı talepleri olmuştur. Bu isteklerini de babası Stefanaki Vogoridis aracılığıyla saraya iletmiştir. Stefanaki, Rum İhtilali sonrasında Osmanlı bürokrasisinde kariyerini sürdürebilen müstesna simalardan ve Sultan II. Mahmud döneminden beri muteber bir konuma sahipti. Kostaki Musurus'u himaye etmiş ve kızıyla evlendirerek bağlarını kuvvetlendirmişti.³⁶ Anna Musurus bu ilişki ağları dolayısıyla taleplerini babasının nüfuzunu kullanarak iletmeyi tercih etmişti. Stefanaki de bu meseleyi bir mektupla saraya sunmuştu. Buna göre Anna Musurus, Kraliçe Victoria'yı karşılamak için takacağı uygun bir mücevheri olmadığından yakınmaktaydı. Daha önce Fransa Sefaretinde düzenlenen benzer bir davet için Fransa Sefiri Walewski'nin eşine imparator tarafından birtakım kıymetli mücevherat gönderildiğini belirtiyordu ve kendisi de böyle bir beklenti içerisine girmişti. Mektupta dikkat çeken bir diğer nokta da Stefanaki'nin daha önce İstanbul'da İngiltere Sefareti'nin düzenlediği ve Sultan Abdülmecid'in katıldığı daveti hatırlatarak bu baloyu onun devamı niteliğinde görmesidir.³⁷ Bu durum Stefanaki'nin de baloların siyasi ve diplomatik görünürlük bakımından öneminin farkında olduğunu gösteriyor. Neticede bu talep kabul görmüş ve Anna Musurus için 1000 lira kıymetinde bir mücevher alınmasına irade çıkmıştır.³⁸ Dolayısıyla bu davetin Osmanlı hükûmeti ve Sultan Abdülmecid tarafından da aynı seviyede önemsendiği söylenebilir. Nitekim Fuad Paşa, Musurus'a yolladığı 26 Mayıs 1856 tarihli mesajda padişahın fevkalade memnun olduğundan bahsetmiş ve Bayan Musurus'a hatıra olarak bir hediye verilmesinin emredildiğini bildirmiştir.³⁹

35 *The Illustrated London News*, 17 Mayıs 1856, s. 527.

36 Christine M. Philliou, *Bir İmparatorluk Biyografisi*, çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2022, s. 251; Şafak, *Bir Tanzimat Diplomatı Kostaki Musurus Paşa (1807-1891)*, s. 22; Kardaş, *Kostaki Musurus Paşa'nın Londra Sefirliği (1853-1856)*, s. 58-59.

37 BOA, İ.HR 131/6695 lef 2, Tarihsiz.

38 BOA, İ.HR 131/6695 lef 3, 26 Ramazan 1272.

39 BOA, Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3) 27/17, 26 Mayıs 1856.

Âli Paşa'nın 27 Mayıs 1856 tarihli telgrafına göre Anna Musurus 1200 lira kıymetinde bir mücevher beğenmişti. Fiyatı tahsis edilen bütçeden fazla olsa da kalan 200 lirayı Âli Paşa ödemişti ve neticede olumlu bir tesire vesile olacağını umuyordu.⁴⁰ Gayet tabii bu 200 lira cüzi bir şey olarak görülerek üzerinde fazla durulmamış ve 1000 liranın üzerine eklenerek yine hazineden karşılanması kararlaştırılmıştır.⁴¹

3. Londra'da Osmanlı Sefaretinde Düzenlenen Balo

Yaklaşık bir buçuk aylık hazırlıklardan sonra balo nihayet 27 Mayıs 1856 akşamı düzenlenmiştir. Osmanlı Sefareti baştan aşağı Türk, İngiliz ve Fransız bayraklarıyla donatılmıştı. Camları rengârenk süslenen binanın tam ortasına Türkiye'nin millî sembolü ay yıldız konulmuş, sağ tarafa ise Kraliçe Victoria'nın alameti olan V. R. harfleri yerleştirilmişti. Sefaretin Bryanston Square'e açılan kapısı kraliçe ve saraylılara ayrılmış, diğer konuklar içinse George Street tarafındaki kapı hazırlanmıştı. Davetliler saat 9 sularında gelmeye başlamıştı. Sadrazam Âli Paşa en erken teşrif edenlerdendi ve maiyetindeki isimlerden Nureddin, Arifi, Nazım, Celal, Halil Beylerle Edouard Blacque, Kostaki Adosidi ve Prens George Stirby dikkat çekiyordu.⁴²

Bu sırada halk Hyde Park'tan sefarete kadar ciddi bir kalabalık teşkil etmişti. Musurus çifti saraylıları kapıda karşılayarak balo salonuna kadar eşlik ediyordu. Saat 9 buçukta kraliçenin kuzeni Cambridge Dükü Prens George'un gelişi halkta ciddi bir heyecan yaratmış ve "Britanya'yı Yönet" (Rule Britannia) tezahüratlarıyla karşılanmıştı. Saat tam 10'da Kraliçe Victoria mahsus kraliyet arabasıyla korumalar eşliğinde teşrif etmiş ve Musurus çifti tarafından girişte karşılanarak istirahat odasına götürülmüştür. Kraliçe Victoria gazetesinin "kiraz rengi" şeklinde tarif ettiği, Musurus'un ise "Millet-i Osmaniye'ye mahsus olan renk olmak üzere" diyerek tanımladığı kırmızı renkli bir elbise giymişti. Sultan Abdülmecid'in hediye ettiği mücevherlerle beraber yıldızlı ve kurdeleli Order of the Garter (Dizbağı Nişanı) nişanını takmıştı.⁴³

Kraliçe Victoria bir müddet odada dinlendikten sonra kendisi Kostaki Musurus'un, eşi Prens Albert ise Madam Musurus'un koluna girdiği halde balo salonuna doğru ilerlemişlerdir. Kraliçe ve eşi kendilerine ayrılan bölüme oturarak Musurus çifti ve diğer davetlilerle sohbet etmişlerdir. Bu esnada orkestra müziğe başlamış ve Kraliçe Victoria ile Kostaki Musurus dansa kalkarak baloyu açmışlardır. Prens Alberth ise Madam Musurus ile dans etmiş bunu diğer davetlilerin valsleri takip etmiştir. Daha sonra geniş menüye sahip bir ziyaret verilmiş ve balo gece yarısına

40 "Madam Musurus 1200 lira kıymetinde bir şey beğenmiş olduğundan bugün iştirâ eyledik. Mumaileyha bu gece baloda takınacaktır. Metbu-ı mefharetimize velinimet bi-minnetimiz efendimiz hazretlerinin karin-i müsaade-i mülukâneleri buyrulacağı emeliyle 200 liranın zammını üzerine aldım. Her halde işbu ihsan ve eltaf-ı cenab-ı şehinşahi buraca tesirat-ı hasene hâsıl eylemiştir." (BOA, İ.HR 131/6711 lef 1, 27 Mayıs 1856).

41 BOA, İ.HR 131/6736 lef 2, 29 Mayıs 1856; HR.MKT 149/18, 20 Şevval 1272; HR.MKT 154/20, 29 Zilkade 1272.

42 *The Morning Post*, 28 Mayıs 1856, s. 5.

43 *The Morning Post*, 28 Mayıs 1856, s. 5; BOA, İ.HR 131/6736 lef 1, 31 Mayıs 1856.

doğru bitmiştir. O gün hava yağmurlu olsa da halk saat 1'e kadar kraliçenin gidişini beklemiş ve sefaretten ayrılırken kendisini coşkuyla uğurlamışlardır.⁴⁴

Musurus'un Osmanlı Hariciye Nezaretine gönderdiği ve balodan bahseden 31 Mayıs 1856 tarihli yazıdaki anlatım büyük ölçüde gazete haberiyle uyumludur. Hatta *The Morning Post*'un haberi Musurus'un da dikkatini çekmişti ve ilgili kupürü keserek yazıyla birlikte İstanbul'a göndermişti. Ona göre balo oldukça ihtişamlı geçmişti. Daha önce ancak Fransa İmparatorunun Londra seyahatinde görülen ilgili kalabalıklar Hyde Park ile sefaret arasında toplanmıştı. Kraliçe ahalinin gösterdiği alaka ve tezahürattan çok memnun olmuştu. Davet boyunca hem Musurus çiftine hem de Sadrazam Âli Paşa'ya ayrı ayrı mutluluğunu ifade etmişti. Kraliçenin sağ omzuna taktığı elmas ve zümrütle süslü tuğralı nişan da Musurus'un dikkatinden kaçmamıştı. Kraliçe bunun Sultan II. Mahmud tarafından kendisine hediye edildiğini belirterek bundan Sultan Abdülmecid'e bahsedilmesini istemişti. Sefarete asılı duran Sultan Abdülmecid portresi de kraliçenin dikkatini çekmiş ve padişaha ne kadar benzeyip benzemediğini sorarak tabloyu incelemiştir.⁴⁵

Kraliçe Victoria balodan iki gün sonra yakın arkadaşı Atholl Düşesi Anne Murray vasıtasıyla bir mektup göndererek Madam Musurus'un hatrını sormuştur. Ayrıca Kraliçenin kızı Prenses Victoria da haber yollayarak, baloya katılamadığı için üzüldüğünü, ancak etkinliğin fevkalade başarılı geçtiğini duyunca memnun olduğunu bildirmiştir (Ek 2).⁴⁶

Balo için yapılan masraflar ise toplamda 10 bin 790 lira tutmuştur.⁴⁷ Ancak 25 Ocak 1857'ye (29 Cemaziyelevvel 1273) gelindiğinde bu meblağın ancak 6 bin lirası ödenebilmişti.⁴⁸ Geri kalan 126 bin 68 Frank – 721 bin 612 kuruşluk masraf ödenmeye çalışılıyordu.⁴⁹ Dolayısıyla Londra Sefaretinin hazırlıklar esnasında talep ettiği 150 bin Frank'ın büyük ölçüde harcandığı anlaşıyor.

4. Âli Paşa'nın Londra'daki Diğer Faaliyetleri ve İstanbul'a Dönüşü

Osmanlı Sefaretindeki balonun icrasıyla birlikte Sadrazam Âli Paşa'nın Londra'daki misyonu tamamlanmıştır. Fakat İstanbul'a dönmeden önce birkaç etkinliğe daha katılmıştır. Bunlar arasında kraliçenin doğum günü vesilesiyle düzenlenen birtakım ziyafetler öne çıkmaktadır. Bu vesileyle 1 Haziran Cumartesi günü birçok bakanlıkta akşam yemeği verilmiştir. Sadrazam Âli Paşa da Kostaki Musurus'la beraber İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Clarendon'un davetine katılmıştır. Bu yemek tam manasıyla bir kordiplomatik buluşmasıydı. Diğer davetliler arasında Fransa, Belçika, Bavyera, Hannover, Sardinya, Hollanda, Portekiz, İki Sicilya Krallığı,

44 *The Morning Post*, 28 Mayıs 1856, s. 5.

45 BOA, İ.HR 131/6736 lef 1, 31 Mayıs 1856.

46 BOA, İ.HR 131/6736 lef 2, 3, 29 Mayıs 1856.

47 BOA, HR.MKT 173/82, 22 Cemaziyelevvel 1273; Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.) AMD) 75/58, Tarihsiz.

48 BOA, HR.MKT 175/93, 29 Cemaziyelevvel 1273.

49 BOA, HR.MKT 175/20, 29 Cemaziyelevvel 1273.

Danimarka, Prusya, İspanya, İsveç, Norveç, Brezilya, Amerika, Hansa Birliği, Peru elçileriyle Meksika, Haiti maslahatgüzarları bulunuyordu. Ayrıca kısa süre sonra İngiltere'nin İstanbul Elçisi olacak olan Sir Henry Bulwer da oradaydı.⁵⁰

2 Haziran'da ise Wellington College'in temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. Kraliçe Victoria eşi Prens Albert ve diğer saraylılarla beraber dokuz araba halinde saat 12 sularında Buckingham Sarayı'ndan ayrılmış, Vauxhall'dan trene binerek Wellington Düşesi ve diğer bazı zevatla beraber tören alanına gitmiştir. Âli Paşa bu merasime de yine Sefir Musurus'la beraber katılmıştır. Temel atma töreninden sonra bir öğle yemeği verilmiş ve kraliçenin Londra'ya dönüşüyle beraber etkinlik sonlanmıştır.⁵¹

Nihayet Âli Paşa 3 Haziran'da Başbakan ve diğer bazı bakanlıklara veda ziyaretinde bulunduktan sonra misyonunu tamamlamış ve İstanbul'a dönmek üzere 4 Haziran sabahı Claridge's Hotel'den ayrılmıştır. Musurus ise diğer birtakım törenlere katılmak üzere Oxford'a gitmiştir.⁵² Böylece Osmanlı Sadrazamının yaklaşık bir ay süren İngiltere seyahati nihayete ermiştir.

Sonuç

Kırım Harbi 30 Mart 1856'da imzalanan Paris Antlaşması ile sonlanmıştır. Barış antlaşması müttefik devletler tarafından başarılı bulunmuş ve çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Bu vesileyle Paris Kongresi'nde Osmanlı Devleti'ni temsil eden Sadrazam Âli Paşa Londra'ya bir ziyarette bulunmuştur. 27 Mayıs 1856'da Türk Elçiliğinde diplomatik görünürlük ve temsil açısından önem arz eden bir balo tertiplenmiştir. Osmanlı Devleti bu gibi etkileşimlerle Kırım Harbi ittifakını güçlendirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu etkinlikler İngiltere ve Fransa dış politikasında kayda değer bir konuma sahiptir. Zira bu devletler her ne kadar Kırım Harbi'nde müttefik olmuşlarsa da Osmanlı Devleti üzerinde çıkar çatışmaları mevcuttu. Bu sebeple Babiâli, Paris'teki faaliyetlerden sonra Londra'daki balo vesilesiyle İngiltere-Fransa arasında bir siyasi denge kurmak istemiştir. Osmanlı Sadrazamının İngiltere'de bulunarak devleti temsil etmesi dış politika ve siyasi görünürlük açısından faydalı bulunmuştur. Özellikle Osmanlı Sefiri Kostaki Musurus Bey bu etkinliğin Osmanlı-İngiliz ilişkilerine pozitif tesir edeceğini düşünerek balo için gayretle çalışmıştır.

Âli Paşa'nın Osmanlı Sadrazamı olarak Londra'yı ziyaretinin bir başka anlamı da Kırım Harbi vesilesiyle Fransa ve İngiltere ile kurulan ittifakı korumak, Osmanlı Devleti üzerinde çıkar çatışmaları bulunan bu iki devlet arasındaki dengeyi muhafaza etmektir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Paris'teki faaliyetler ile İmparator III. Napolyon ve Fransa nezdinde pozitif bir

50 *The Morning Post*, 2 Haziran 1856, s. 5.

51 *The Morning Post*, 3 Haziran 1856, s. 5.

52 *The Morning Post*, 4 Haziran 1856, s. 5.

görüntü çizdiği, ardından Âli Paşa'nın Londra ziyaretiyle de iki devlet arasındaki politik dengeyi koruduğu söylenebilir.

İngiliz basını Âli Paşa'nın ziyaretini ve Osmanlı Sefaretinde düzenlenen baloyu pozitif bir yaklaşımla ele almıştır. Kraliçe Victoria'nın sefaretteki baloya katılması hem Osmanlı padişahına karşı bir iltifat hem de Sefir Kostaki Musurus'a gösterilen bir itibar şeklinde değerlendirilmiştir. Nitekim basının baloya gösterdiği ilgi Musurus'un dikkatinden kaçmamıştır. Başarının bir delili olarak gazete haberlerine dikkat çekmesi onun etkinliğe atfettiği önemi ortaya koymaktadır. Benzer şekilde yine Musurus'un Kraliçenin annesinin Osmanlı Sefaretine yaptığı ziyareti politik bir başarı olarak tanımlaması, bu gibi temasların diplomatik ve siyasi görünürlük bakımından etkili olduğunu göstermektedir.

Netice itibarıyla, Âli Paşa'nın Londra ziyaretinin Osmanlı makamlarınca siyasi görünürlük, diplomatik temsil ve dış politika açısından son derece önemsendiği ve politik bir unsur olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan balo en az 150 bin Franklık ciddi bir masrafa sebep olmuş ve Sadrazamın yaklaşık bir ay başkentten uzak kalmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla kısa vadede pozitif bir görüntü sergileyen Londra ziyaretinin uzun vadede politik bakımdan nasıl bir kazanç sağladığı sorusu ise tartışmaya açık bir başka araştırma konusudur.

KAYNAKÇA

Arşiv ve Süreli Yayınlar

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- İrade Hariciye (İ.HR)
- Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi (HR.MKT)
- Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3)
- Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.}AMD)

The Illustrated London News

The Illustrated Times

The Morning Post

La Patrie

Le Moniteur Universel

Journal de la Ville de St. Quentin

Le Moniteur Universel

La Presse

Le Constitutionnel

The Times

The Sun

Journal de Constantinople

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, haz. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.
- Akyıldız, Ali, *Kral Öldü Yaşasın Kral Osmanlı'da Cülus, Vesaret ve Meşruiyet*, Timaş Yayınları, İstanbul 2021.
- Badem, Candan, *Kırım Savaşı ve Osmanlılar*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Çelik, Yüksel, "II. Mahmud Devrinde Değişen Siyasi Sembolizm, Hükümdarın Görünürlüğü ve Ta'lik-i Tasvir-i Hümayun Merasimleri", *Aşk ile Çalışan Yorulmaz Ali Akyıldız Armağanı*, C. 2, Timaş Yayınları, İstanbul 2024, s. 91-128.
- Çelik, Yüksel, Fatih Yeşil, *Osmanlı Modernleşmesinde Tereddüt ve Teceddüt Yılları (1768-1908)*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2023.
- Çetin, Mehmet, *Kırım Savaşı Emperyal Güçlerin Dünya Savaşı Pratiği*, Avrasya Araştırma Enstitüsü, Almatı 2016.
- Fontmagne, Durand de, *Kırım Harbi Sonrasında İstanbul*, çev. Gülçiçek Soytürk, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.
- Karasu, Cezmi "Kırım Savaşı Sırasında Sonuçsuz Bir Barış Girişimi Olarak Viyana Konferansı (15 Mart-4 Haziran 1855)", *Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, (1997), s. 116-130.
- Kardaş, Muhammed Said, *Kostaki Musurus Paşa'nın Londra Sefirliği (1853-1856)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2023.
- Karateke, Hakan T., *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devletinin Son Yüzyılında Merasimler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Kuneralp, Sinan, "Bir Osmanlı Diplomatı Kostaki Musurus Paşa 1807-1891", *Belleten*, XXXIV/135, (1970), s. 421-435.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Sadrazamlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982.
- Marz, Rasim, *Ali Pascha-Europas Vergessener Staatsmann*, Frank & Timme, Berlin 2016.
- Paşa, Cevdet, *Tezâkir 1-12*, ed. Cavid Baysun, TTK, Ankara 1953.
- Palmer, Alan, *The Crimean War*, Dorset Press, New York 1992.
- Philliou, Christine M., *Bir İmparatorluk Biyografisi*, çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2022.
- Ponting, Clive, *Kırım Savaşı*, çev. Hakan Abacı, Alfa Yayınları, İstanbul 2015.
- Sag, Kaan, "The Scutari Monument in Istanbul: The Introduction of Victorian Monumental Language to Ottoman Society," *Sculpture Journal*, 23/3, (2014), p. 279-292.
- Sertoğlu, Midhat, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.
- Slade, Sir Adolphus Slade *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*, çev. Candan Badem, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul 2012.
- Stephanov, Darin, *Ruler Visibility and Popular Belonging in the Ottoman Empire, 1808-1908*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2019.
- _____, "Sultan Mahmud II (1808-1839) and the First Shift in Modern Ruler Visibility in the Ottoman Empire", *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, C. 1, S. 1-2 (2012), p. 129-48.
- Şafak, Nurdan, *Bir Tanzimat Diplomatı Kostaki Musurus Paşa (1807-1891)*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

- Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)*, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2006.
- Osterhammel, Jürgen, *The Transformation of the World*, Princeton University Press, Princeton 2009.
- Temperley, Harold, *England and The Near East: The Crimea*, Longmans, Green and Co, London 1936.
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, ed. Bekir Sıtkı Baykal, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.

EKLER

Ek 1. Kostaki Musurus'un Londra Sefaretindeki baloyu anlatan yazısı.

Makam-ı Nezaret-i celile-i Hariciye'ye 1856 Senesi Mayıs'ının 31'i tarihiyle müverrah Londra Sefiri Musurus Kostaki Bey tarafından varid olan tahriratın tercümesidir.

Mah-ı halin 27'nci gecesı Londra Sefaret-i seniyyesinde verilmiş ve kraliçe hazretleri dahi teşrif eylemiş olan balo memulden ziyade karin-i muvaffakiyet olmuştur.

Kraliçe-i müşarünileyha hazretlerinin gerek zat-ı hazret-i sadaret-penahîye ve gerek zevcem ile kullarına her lahzada defaatle izhar eyledikleri mahzuziyetten maada bilcümle hazır bi'l-meclis bulunanlar dahi kemal derece tahsin etmiş olduklarından zikrolunan balo bugünkü gün zedagân-ı memleket ve ahali, sınıf-ı asilzâdegân ve kâffe-i gazeteler beyninde vesile-i sitayiş olarak vukuu nâ-mesbuk bir vaka-i fevkaladeden ad ve kıyas olunmaktadır.

Kraliçe-i müşarünileyha hazretlerinin kerimelerine namzet olan Prusya Kralı Veliahdının oğlu Prens Frederik Gilyom [Friedrich William] de Prusse ve Baden Hükûmeti Prensi Düşes de Cambridge ve kerimesi Prensese Marie ve Dük de Cambridge ile birlikte olarak cemiyet-i mezkûrenin bir kat daha şerefini tezyit ile beraber her birerleri tarafından başka başka ve mükerreren sürur ve memnuniyet gösterilmiştir.

Hususiyle yalnız Fransa İmparatoru hazretlerinin Londra'da bulundukları esnada emsali görülebilmış olduğu kadar ahaliden pek çok kimesnelerin Hyde Park nam bahçeden sefaret-i seniyyeye kadar birikip kraliçe-i müşarünileyhayı *hurra* sada-yı tanin-endazıyla kabul ve temaşa eylemeleri kendisinden fevkalade memnuniyet-i samimesine sebep verip ve her ne kadar alafranga saat 10'dan yani kraliçe-i müşarünileyhanın sefaret-i seniyyeye vusulünde yağmur ziyadeleşmiş ise de ahali-i merkume saat 1'e kadar yerlerinden asla hareket etmeyip müşarünileyha hazretlerini avdetlerinde dahi keزالık ibraz-ı şevk ve sürur ile teşci etmişlerdir.

Millet-i Osmaniye'ye mahsus olan renk olmak üzere kraliçe-i müşarünileyha al esvab giyip metbu-ı muazzamımız olan zat-ı şevket-simat-ı cenab-ı cihanbanî-i canib-ı seniyyü'l-menâkıbindan vasıta-i vekâlet-penahî ile ihda ve ita buyrulmuş olan mücevherat-ı seniyye dahi sine-i kraliyelerinde şaşaa-paş-ı enzar-ı huzzar olmuş ve sağ omuzları üzerinde dahi kutru bir parmak ve museddesü's-şekl olup üzerinde elmas ile murassa bir kıta tuğra-yı garra ile müzeyyen yekpare zümrütten bir nevi nişan dahi müşahede olunup işbu nişanın dahi cennetmekân Sultan Mahmud Han tabe serahu hazretlerin hediye-i mülukânelerinden bulunduğu ifadesiyle sinelerine takmış olduğu hibe-i ahire-i hazret-i şahaneyi dahi tebrik göstererek keyfiyetin böylece taraf-ı bahirü's-şeref-i hazret-i mülukâneye arz olunmasını zat-ı hazret-i vekâlet-penahîden rica etmiştir.

Bir kıta tasvir-i hümayun-ı meymenet-makrun-ı hazret-i padişahî dahi balonun baş mahalline talik olunmuş olduğundan kraliçe-i müşarünileyha hazretlerinin nazar-ı dikkatlerini celbeylemiş olmağla zat-ı hazret-i mülukâneye müşabeheti lede's-sual kemal-i sürur ve memnuniyetle temaşa buyurmuştur.

Leffen takdim-i hak-i pa-yı âlileri kılınan *Morning Post* gazetesinde kraliçe-i müşarünileyha hazretlerinin sefaret-i seniyyeyi teşriflerinde zat-ı hazret-i sadaret-penahî ile zevcem ve kulları taraflarından ne veçhile istikbal olunduğu ve avdetlerinde dahi ne gûna teşci kılındığı ve bu babda nasıl tertibat ve tedbirat icra olunmuş olduğu tafsilatı malum-ı nezaret-penahîleri buyrulacağı derkâr ise de ol babda vaki olan mesai ve mechudatımızın husule gelen netice-i hasene-i kâmile sine bu misillü cemiyette emsali görülmeyen bir riayet-i mahsusa olmak üzere müşarünileyha hazretleri tarafından mahzuziyet-i vâkıasını beyan zımında dam donörlerinden [dame d'honneur] Madam Musurus'a hitaben Düşes Atholl'e yazılması emrolunup bir kıta sureti leffen takdim kılınan mektup mealinde rehin-i ilm-i âlem-şümül-ı hazret-i padişahî hâsıl buyrulacağı bî-iştibahtır.

Zikrolunan balonun tertip ve icrasında vukua gelen masarifin mufassal defteri kariben takdim olunacağından metbu-ı efhamımız padişahımız efendimiz hazretlerinin taraf-ı eşref-i mülûkânelerinden işbu cemiyet vesilesiyle zevcem cariyelerine lütfen ve tenezzülen vukua gelmiş olan ihsan ve merhamet-i cihan-kıymet-i hazret-i şehinşahî için zevcem cariyelerinin ve gerek kullarının teşekkürat-ı amika ve ubudiyet-i ebediye-i acizanemizin paye-i serir-i merhamet-mesir-i hazret-i mülukâneye arz ve beyanı niyaz ve istirhamına mücaseret ederim.

Taraf-ı eşref-i hazret-i mülukâneden olmak üzere canib-i vekâlet-penahîden iştirasına himmet buyrulmuş olan ihsan-ı padişahî zümrüt ve pırlanta ile müzeyyen bir şey olduğundan bittabi işbu ihsan-ı âliye kraliçe-i müşarünileyha kesb-i vukuf buyurarak izhar-ı mahzuziyet buyurmuş olduğu misillü İngiltere'nin kâffe-i asilzadegânı dahi padişahımız efendimizin ol veçhile nişane-i eltaf-ı cihan-bahasını sitayiş ve tahsin etmişlerdir.

Kaynak: BOA, İ.HR 131/6736 Lef 1, (31 Mayıs 1856).

Ek 2. Kraliçe Victoria'nın yakın arkadaşlarından Atholl Düşesi Anne Murray'ın balodan sonra Madam Musurus'a yazdığı hususi mektup ve tercümesi.

St. Georgés Hotel, Albemarle Street May 29th, 1856.

My dear Madame Musurus,

I am commanded by the Queen to express Her Majesty's hopes that you were not fatigued after your party on Wednesday evening, and at the same time to assure you and the Turkish Ambassador to Her Majesty's gratification at the many beautiful arrangements of your Ball.

The Princess Royal also desires that you may know that she greatly regretted her absence from a fête of such unusual beauty, but she has had much pleasure in hearing of it's perfect success.

Pray believe me, dear Madame Musurus, Yours very sincerely.

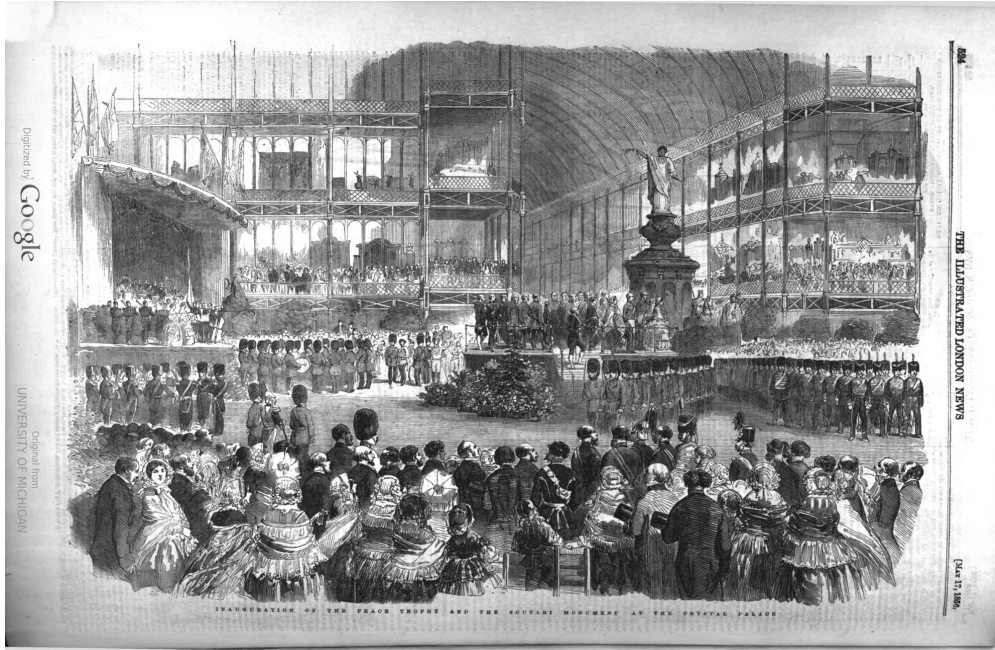
Signé A. Athole.

Londra Sefiri Kostaki Bey'in zevcesi canibine 1856 senesi Mayıs'ının 29'u tarihiyle müverrahan İngiltere Kraliçesi hazretlerinin dam donörlerinden Miss Athole tarafından varid olan bir kıta mektubun suret-i tercümesidir.

Çarşamba akşamı vuku bulan balodan yorgun olup olmadığınızı istifsar etmek ve mezkûr balonun hüsn-i icrasından gerek size ve gerek Devlet-i Aliyye sefirine beyan-ı mahzuziyet eylemek üzere haşmetlü kraliçe hazretleri beni memur etmiş ve müşarünileyha hazretlerinin kerimleri Prenses [Victoria] fevkalade suretle icra olunmuş olan böyle bir baloda bulunamadığından arz-ı esef eylediğini ve herhalde balonun pek güzel olduğuna memnuniyet-i kâmile ile kesb-i vukuf eylediğini tarafınıza işar etmekliğimi emreylemiştir.

Kaynak: BOA, İ.HR 131/6736 Lef 2, 3, (29 Mayıs 1856).

Ek 3. Crsyal Palace'taki serginin açılışı ve "Peace Trophy" adlı heykel.

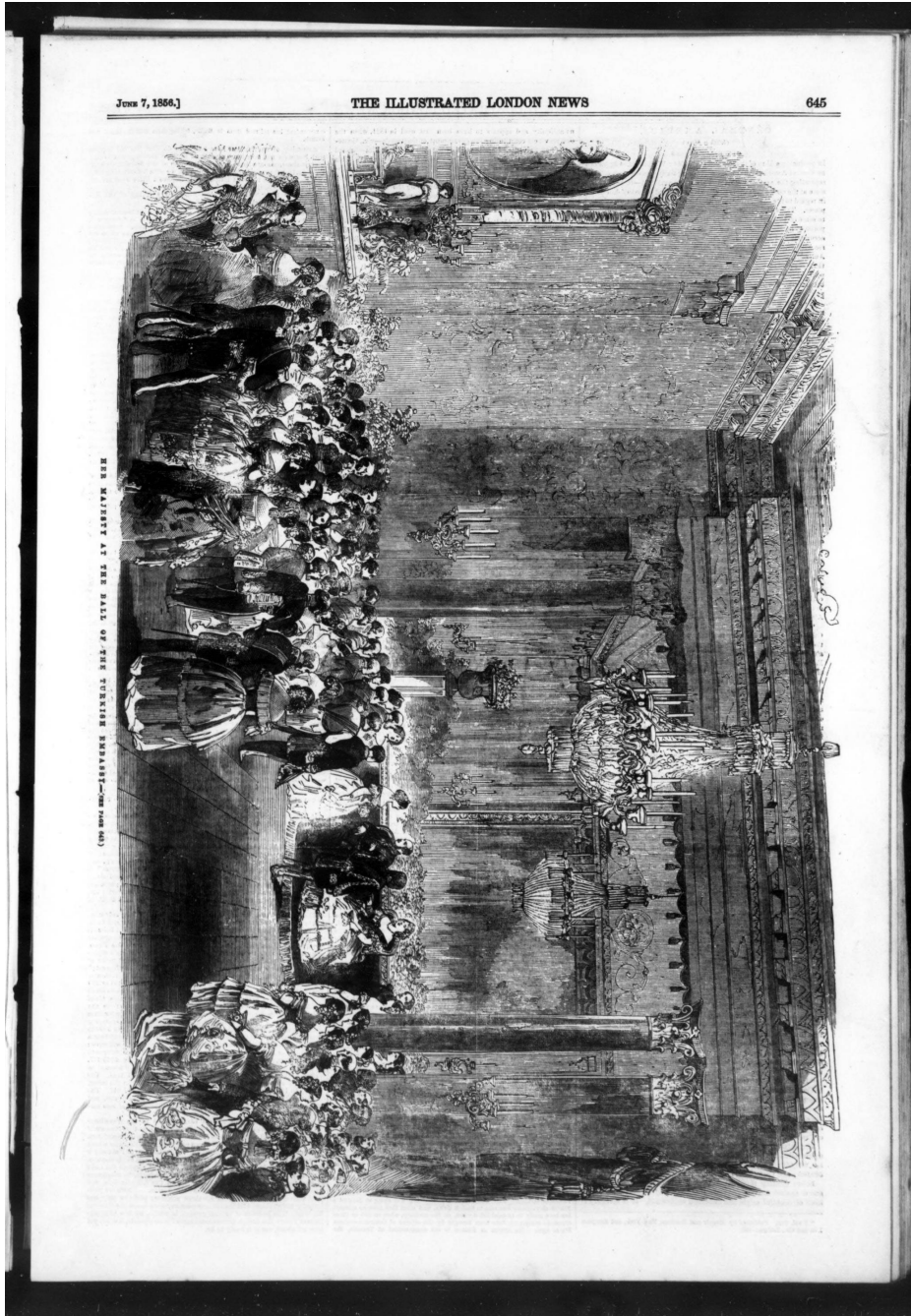

Kaynak: *The Illustrated London News*, 17 Mayıs 1856.

Ek 4. “Scutari Monumen” adlı heykel ve kaidelerindeki melek figürlerinden biri.

Kaynak: *The Illustrated Times*, 17 Mayıs 1856; *The Illustrated London News* 17 Mayıs 1856).

Ek. 5. Osmanlı Devleti Londra Sefaretindeki balonun bir tasviri. Salonun sol tarafındaki duvarda asılı duran Sultan Abdülmecid'in portresi dikkat çekmektedir.

Kaynak: *The Illustrated London News*, 7 Haziran 1856.

OTTOMAN-BRITISH MICRODIPLOMACY AFTER THE CRIMEAN WAR: GRAND-VIZIER ÂLÎ PASHA'S VISIT TO LONDON (1856)

Anıl GÖÇ*

The Crimean War stands as a significant event of the 19th century, not only chronologically but also in terms of its historical impact. What began as political tensions among the Ottoman Empire, France, and Russia escalated into a full-scale European war spanning 1853-1856. The main causes of the war can be traced back to disagreements over the control of holy sites in Jerusalem between the Ottoman Catholic and Orthodox populations. Russia pursued a policy of protecting the Ottoman Orthodox Christians; while French Emperor Napoleon III, seeking to strengthen his domestic authority, assumed the role of protector of Catholics. Consequently, these religious and political tensions escalated into an international crisis, and created a European coalition against Russia.

The war occurred during a period of significant global transformation, which facilitated the introduction of Western innovations particularly in transportation, communication, and military technology. These developments had a profound impact on Ottoman society, accelerating processes of modernization and globalization. The development of photography during this period also revealed the new methods used to shape the press and public opinion. Thus, this era witnessed the increasing importance of ruler visibility.

The end of the war was marked by celebrations and peace fêtes conducted by the European allies. These celebrations, particularly balls and diplomatic invitations, were used as instruments of both foreign policy and ruler visibility. Sultan Abdulmedjid's attendance at balls hosted by the British and French embassies in Istanbul exemplifies this strategy. The Sultan participated in the British Embassy ball on February 1st, 1856. Ottoman historian Ahmed Cevdet Pasha notes the participation as a diplomatic compliment to England. This suggests a deliberate attempt made for political purposes and ruler visibility. Similarly, the Sultan's attendance at the French Embassy ball on February 4th demonstrates an effort to maintain a balanced relationship between the allies.

* PhD Candidate, Marmara University, Institute of Turkic Studies, Istanbul / Türkiye, history.anilgoc@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-9959-0052

Sultan Mahmud II effectively employed ruler visibility before within domestic policy by displaying his signature and depiction in official and public spaces. However, his son Sultan Abdulmedjid expanded the application of this instrument into the foreign policy through his attendance at diplomatic balls. Aali Pasha's visit to England, and the Ottoman Embassy's ball in London represents a continuity of this policy. Therefore, this study will examine Aali Pasha's visit as one example of similar events regarding ruler visibility, diplomacy and foreign policy.

Following the end of the Crimean War, peace congress convened in Paris where the Ottoman delegation was led by the Grand-Vizier Aali Pasha. The Treaty of Paris signed on March 30, 1856, restored the status quo ante bellum and the treaty was celebrated with peace fêtes in every capital. Aali Pasha remained in Paris for about one month, awaiting the Sultan Abdulmedjid's approval of the treaty. Upon receiving the Sultan's authorization, Aali Pasha exchanged the ratified treaty copies with the other delegates.

After the treaty, Ottoman Embassy in Paris hosted a ball on 10th of April for the peace celebration. Emperor Napoleon III also held a banquet at the Tuileries Palace in honor of the Paris Congress delegates. Following these events in Paris, Aali Pasha went to London on May 6th. The main objective of this visit was to present gifts from Sultan Abdulmedjid to Queen Victoria and Prince Albert. Furthermore, a peace ball was to be organized by the Ottoman Embassy in London.

Aali Pasha remained in London for almost one month. During this time, he engaged in diplomatic meetings and participated in various events with British ministers and deputies. On May 9th, two significant monuments, the Scutari Monument and the Peace Trophy were exhibited in the Crystal Palace, dedicated to the Crimean War alliance. On 27th May, the Ottoman Embassy hosted a diplomatic ball led by Ambassador Costaki Musurus and his wife. Notably, Queen Victoria graciously accepted the invitation and attended the event with great pleasure.

This study aims to depict Aali Pasha's visit to London and examine its meaning within the broader context of international relations, foreign policy, and ruler visibility. Using primary sources such as Ottoman Archive documents and illustrated newspapers, this research focuses on the two-month period following the signing of the Treaty of Paris.

It is suggested that the Ottoman Empire politically employed these diplomatic contacts to preserve its alliances. Aali Pasha's visit to London, following the Congress of Paris, can be interpreted as an effort to maintain a political balance between England and France. In conclusion, this visit can be evaluated as an instrument of micro-diplomacy within the framework of Ottoman-British relations in the aftermath of the Crimean War.